

ŽEČPOSPOLITAS (POLIJAS-LIETUVAS VALSTS) VARAS POSMS LATVIJAS TERITORIJĀ 1561.–1795. GADĀ: STĀVOKLIS LATVIEŠU HISTORIOGRĀFIJĀ

Ēriks Jēkabsons

Dr. hist., Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta vadošais pētnieks.
Zinātniskās intereses: Latvijas un Centrālās Austrumeiropas reģiona militāri
politiskā vēsture 19. gadsimta beigās – 1945. gadā.
E-pasts: eriksj@lu.lv

Rakstā aplūkots Žečpospolititas (Polijas-Lietuvas valsts) varas atspoguļojums latviešu historiogrāfijā laika periodā starp pasaules kariem, trimdā jeb politiskajā emigrācijā Rietumos pēc kara, padomju režīma laikā Latvijā un pēc neatkarības atjaunošanas. Galvenā uzmanība pievērsta historiogrāfijas stāvoklim, iespēju robežās pieminot galvenos autorus, viņu izvēlētas tēmas un par tām publicētos darbus. Tāpat skaidrota tēmu izvēle, secinot, ka tapušie un topošie darbi ļauj konstatēt, ka ir sperti noteikti soļi aplūkojamā laika posma apgaismošanā. Pirmām kārtām tas attiecas uz Kurzemes hercogisti, Latgales kultūras pieminekļiem, atsevišķiem poļu-zviedru kara jautājumiem u.c. Tomēr šī Latvijas vēsturei ārkārtīgi nozīmīgā perioda dziļāka izpēte (gan atsevišķu jautājumu izgaismošana, gan jaunas, analītiskas sintēzes radīšana) paliek viens no būtiskākajiem nākotnes uzdevumiem, kuru neapšaubāmi pilnveidos un atvieglos arī sadarbība ar poļu, lietuviešu un baltkrievu vēsturniekiem.

Atslēgas vārdi: Žečpospolita, jaunie laiki Latvijas vēsturē, Livonijas sabrukums, Kurzemes hercogiste, Pārdaugavas hercogiste, Rīgas pilsēta, Poļu Inflantija, katolicisms, dažādu posmu latviešu historiogrāfija.

Tradicionāli mūsdienu latviešu historiogrāfijā joprojām pastāvošais termins “poļu laiki” nav zinātniski pilnībā precīzs, jo Pirmās Žečpospolititas jeb “Abu tautu republikas” varas un iespaida laiku (jāpiezīmē, ka arī poļu un lietuviešu historiogrāfijā šis termins izraisa zināmas diskusijas) par “poļu laikiem” var nosaukt vienīgi nosacīti (Žečpospolita bija vairāku tautu valstiskuma konglomerāts

pat ar atšķirīgu likumdošanu un ievērojamu lielmuižnieku lomu kopumā un atsevišķu reģionu pārvaldē), turklāt mūsdienās var izraisīt zināmas vēsturiskas un pat politiskas domstarpības. Piemēram, vairākās valstīs joprojām sabiedrībā risinās diskusija, kas uzvarēja Salaspils kaujā 1605. gadā – poļi, lietuvieši vai baltkrievi (jāpiebilst, ka minētajā kaujā Lietuvas lielkņazistes¹ karaspēka sastāvā “poļu pusē” cīnījās arī ukraiņu jeb kazaku nodaļa un šo karaspēku atbalstīja Kurzemes hercogistes vācu-latviešu vienība). Tomēr minētā tradīcija, kas radās 19. gadsimtā līdz ar pašu latviešu historiogrāfiju, ar zināmām modifikācijām (“poļu laiki” vai “leišu-poļu laiki” līdz Otrajam pasaules karam un trimdā, “poļu feodāļu varas laiks kā Žečpospolititas kolonijā” – padomju historiogrāfijā) eksistē joprojām, kaut arī zinātniskajās publikācijās no termina “poļu laiki” lietojuma cenšas izvairīties, jo būtībā tas ir kļūdainis – Žečpospolitu apzīmēt par “poļu valsti” nav pareizi, turklāt Latvijas teritorijas daļa visciešāk bija saistīta tieši ar Žečpospolitā ietilpstošo Lietuvas lielkņazisti, kura savukārt aptvēra baltu un austrumslāvu apdzīvotās teritorijas. Tādējādi zinātniskās publikācijās visprecīzāk minēto laiku apzīmēt par Žečpospolititas varas periodu mūsdienā Latvijas teritorijā.

Ar rakstā aplūkoto historiogrāfiju saistītais laika posms aizsākās 1561.–1562. gadā, kad pēc viduslaiku Livonijas politisko struktūru sabrukuma vietējā elite, meklējot aizsardzību Maskavijas cara Ivana Bargā teritoriālo tīkojumu priekšā, padevās karaļa Sigismunda Augusta aizsardzībā, un noslēdzās 1772. gadā, kad Latgale jeb Poļu Infantija² pirmās Žečpospolititas dalīšanas laikā tika iekļauta Krievijas sastāvā, vai pat 1795. gadā, kad Krievijas sastāvā tika iekļauta Kurzemes hercogiste, kas līdz tam bija Polijas karaļa lēnis. Latviešu historiogrāfijā termins pilnībā attiecināts uz Kurzemes hercogisti, jo nosacītais poļu iespaids šeit patiesi bija ievērojami vājāks un lielā mērā formāls salīdzinājumā ar pārējām Latvijas daļām – hercogistei piemita plaša autonomija, zināmu laiku neizslēdzot pat varu pār kolonijām Āfrikā un Tobago salā 17. gadsimtā. Tieši minētā iemesla dēļ autoritārisma varas laikā Latvijā 30. gados hercogistē centās pat saskatīt latviešu valstiskuma pirmsākumus,³ kas no mūsdienā zinātniskā viedokļa nebija pamatoti. Tāpat šodien t.s. poļu laiku jeb Žečpospolititas varas posma attiecināšana arī uz Kurzemes hercogisti iespējama vien ar zināmām un pilnībā pamatotām atrunām.⁴

Tādējādi runa ir par poļu-lietuviešu varas laika posmu Rīgā (no pilsētas padošanās laika karalim Stefanam Batorijam 1581. gadā) un Vidzemē (Pārdaugavas hercogistē) līdz 1629. gadam, kad minētā

province kopā ar jau 1621. gadā kritušo Rīgas pilsētu tika nodota Zviedrijas karalistei, kā arī t.s. Poļu Inflantiju jeb Latgali, kura palika Žečpospolitas varā līdz 1772. gadam, kā rezultātā tieši šeit poļu iespaids un katoļu reliģijas ietekme nostiprinājās visvairāk.

Aplūkojamajā jautājumā jāiekļauj svarīgākie procesi un notikumi latviešu apdzīvotajās zemēs:

- Livonijas karš 16. gadsimtā un tā sekas;
- Polijas karaļu (vienlaikus Lietuvas lielkņazu), īpaši Sigismunda Augusta un Stefana Batorija iekšpolitiskā darbība un aizsardzības rakstura pasākumi;
- Rīgas pilsētas vēsture, sākot ar tās neatkarības laiku no 1561. gada līdz 1581.–1582. gadam, kā arī vēlāk, lielos vilcienos līdz poļu-zviedru kara beigām;
- poļu-zviedru karš un poļu-krievu-zviedru karš 17. gadsimtā;
- kontrreformācija, jezuītu un citu reliģisko ordeņu darbība Vidzemē, vēlāk – Latgalē;
- reliģisko un etnisko minoritāšu veidošanās procesi Latgalē, atsevišķi izdalot vācu izcelsmes poļu lielmuižnieku dzimtu (Plāteri, Borhi, Manteifeļi u.c.) pārstāvju darbību;
- Kurzemes hercogistes attīstība un vēsture, ieskaitot zināmu “poļu akordu” tajā – Tadeuša Kostjuško sacelšanās norisi 18. gadsimta beigās;
- Latvijas zemju saimnieciskā situācija (tirdzniecība, agrārās attiecības, rūpniecības attīstības sākums) Žečpospolitas varas laikā.

Līdz neatkarīgas Latvijas valsts izveidei faktiski nebija profesionālu latviešu vēsturnieku, kuri dziļāk aplūkotu “poļu laikus” vai Latgales vēsturi tajos. Kaut arī 19. gadsimta otrajā pusē varam runāt par latviešu historiogrāfijas izveidi, tomēr tajā “poļu laiki” tiek skarti vienīgi ļoti vispārīgi, galvenokārt pamatojoties uz vācbaltiešu vai marksistiskās historiogrāfijas pamatprincipiem atkarībā no autora (nepievienojot sava pētnieciskā darba rezultātus jaunu avotu formā un savus secinājumus izdarot, balstoties vienīgi uz līdz tam laikam zināmajiem pētījumiem un pat vienkāršotiem stereotipiem), turpretī Latgales vēstures izpētē līdz pat savai nāvei diezgan izteikti dominēja poļu vēsturnieks Gustavs Manteifelis, kurš pats bija cēlies no šī apgabala lielmuižniecības, bet strādāja Rīgā. Šajā rakstā – arī sakarā ar apjoma ierobežojumiem – ar terminu “latviešu historiogrāfija” tiek saprasta t.s. nacionālā historiogrāfija (nosacīti iekļaujot tajā arī Padomju Latvijas historiogrāfiju), neaplūkojot daudzo vācbaltiešu un

poļu autoru (G. Manteifelis, K. Bujņickis, J. Hilzens) darbus krievu valodā, citiem vārdiem – pirmām kārtām latviešu valodā tapušie darbi, pieskaitot tiem arī padomju periodā sarakstītos Latvijas zinātnieku darbus.

STARPKARU POSMS

Jau kopš Latvijas Republikas pastāvēšanas sākuma vēsturnieku galvenā uzmanība tradicionāli bija pievērsta Rīgas pilsētas, t.s. zviedru Vidzemes un Kurzemes–Zemgales hercogistes vēsturei. Tikai 1918. gadā Latgale tika administratīvi apvienota ar pārējām Latvijas daļām, tāpēc arī vēsturnieku apziņā pats jēdziens “Latvijas vēsture” aprobežojās vispirms ar Kurzemes, Zemgales un Vidzemes teritoriju. Līdz ar to vispārīgā rakstura darbos Latgalei (t.sk. “poļu laikiem” tajā) veltīts ievērojami mazāk vērības.

Tomēr tika skatīti arī atsevišķi Žečpospolitās varas posma jautājumi. Kā piemērs jāmin diskusija ar vācbaltiešu vēsturniekiem t.s. Sigismunda Augusta 1561. gada privilēģijas jautājumā (latviešu vēsturnieki pauda šaubas, vai minētais dokuments nav muižniecības viltojums, kuru karalis īstenībā nekad nav parakstījis), tāpat par varas maiņas procesu 17. gadsimta sākumā – vācbaltiešu historiogrāfija traktē Zviedrijas karali kā glābēju no “šausmīgās” kontrreformācijas, latviešu historiogrāfija jautājumam tomēr pieiet mazāk radikāli utt.

Izcilus darbus, balstoties uz arhīvu materiāliem (t.sk. no Itālijas un Vatikāna avotu krātuvēm), par Livonijas karu un karaļa Stefana Batorija iniciētās katoļu kontrreformācijas sākumu, kā arī latviešiem šajā laikā sarakstīja vēsturnieks un diplomāts Arnolds Speke.⁵ Samērā detalizēti karaļa Sigismunda Augusta Livonijas politiku, ieskaitot Livonijas padošanās gaitu Žečpospolitai, aplūkoja Arveds Švābe.⁶ Savukārt Jānis Straubergs izdeva darbu par Rīgas vēsturi, kurā diezgan plaši iztirzāts arī 20 gadus ilga pilsētas neatkarības posms, pilsētas padošanās Stefanam Batorijam, t.s. Kalendāra nemieri, pilsētas tirdzniecība un padošanās Zviedrijai 1621. gadā, taču diemžēl bez atbilstoša zinātniskā aparāta (atsaucēm).⁷ Skaistā izdevumā publicētu grāmatu par Kurzemes hercogisti uzrakstīja poļu izcelsmes vēsturnieks Jānis (Jans) Juškevičs, tomēr no zinātniskā nozīmīguma viedokļa tā vērtējama piesardzīgi, lielā mērā kā nepastrādāts avotu pārstāstījums.⁸ Šis pats autors rakstā par Daugavgrīvas cietokšņa vēsturi sniedz svarīgu, kaut arī ne pilnībā precīzu

informāciju par norisēm 16. gadsimta beigās – 17. gadsimta sākumā (raksts nav plašāk pazīstams, jo publicēts Latvijas armijas Krasta artilērijas pulka vēsturei veltītā izdevumā).⁹ J. Juškevičs rakstīja arī par Rīgas un Kokneses – svarīgas pils vēsturi poļu-zviedru kara laikā 17. gadsimta sākumā.¹⁰ Tāpat jāpiemin Nikolaja Ķaunes darbs par “leišu-poļu laikiem Livonijā”,¹¹ kurā autors balstās uz vācbaltiešu literatūras sniegto informāciju, Georga (Jura) Jenša raksts par Rīgas pilsētas tirdzniecību 16.–17. gadsimtā.¹² Par Kurzemes hercogistes starptautisko stāvokli rakstīja Marģers Stepermanis.¹³ Virsleitnants M. Puriņš, balstoties arī uz arhīva avotiem (sniegti arī izvilkami no tiem), sarakstīja samērā plašu rakstu par Kurzemes hercogistes un Francijas militārajiem sakariem 17. gadsimtā, kurā figurē Žečpospolita, jo lielā mērā kontakti realizējās caur Francijas sūtni Varšavā, un Polijas-Lietuvas valsts armijā šajā laikā dienēja daudzi algotņi no Kurzemes.¹⁴

Nevar nepieminēt izcilo Latgales vēsturnieku Boļeslavu Brežgo, kurš, balstoties uz latviešu, krievu, poļu un baltkrievu avotiem, rakstīja par svarīgiem Latgales vēstures jautājumiem – atsevišķu pilsētu, zemniecības, skolu pagātņi, muižnieku arhīviem u.c. jautājumiem (viņš šo darbu turpināja arī vācu okupācijas apstākļos Otrā pasaules kara laikā).¹⁵ Tāpat izcilo darbu par mākslu baroka laikmetā Latvijā, samērā plaši skarot arī Latgales katoļu dievnamu vēsturi, sarakstīja Boriss Vipērs.¹⁶

Tika uzsākta arī aplūkojamā laika posma vēstures avotu izdošana. Vispirms tika izdota Baltazara Rusova hronika Eduarda Veispala tulkojumā, kura ir viens no 1561.–1583. gada Livonijas kara vēstures pamatavotiem.¹⁷ Unikālus avotus par jezuītu darbību Latvijā no jezuītu ordeņa arhīva sagatavoja Rīgā strādājošais holandiešu vēsturnieks – jezuītu brālis Jozefs Kleintjenss.¹⁸ Savukārt pēdējā 1940. gadā izdotajā “Latvijas Vēstures Institūta Žurnāla” numurā tika publicēts poļu-lietuviešu vienības komandiera A. Oborska ziņojums par sadursmēm bijušajā Kurzemes bīskapijā jeb Piltenes apgabalā 1583. gadā ar “vācu-latviešu” vienībām.¹⁹

TRIMDA RIETUMOS

Latviešu vēsturnieki pēc kara trimdā Rietumu valstīs lielākoties vai nu paši reprezentēja starpkaru vēstures posma paaudzi, vai arī lielā mērā pārņēma tajā pastāvošās tradīcijas, īpaši ievērojot apstākli, ka politisku iemeslu dēļ trimdā jeb politiskās emigrācijas vidē pēc

Otrā pasaules kara galvenā uzmanība bija pievērsta 20. gadsimta procesiem un norisēm. Minētā iemesla dēļ “poļu laiki” saņem diezgan līdzīgu vērtējumu tam, kāds bija pirms kara. Vienlaikus tādi autori kā Arnolds Spekke un Edgars Dunsdorfs savos darbos diezgan būtiski papildina pieejamo informāciju par Latvijas vēsturē svarīgiem procesiem – Livonijas karu, rekatolizāciju jeb kontrreformāciju, poļu-zviedru kara gaitu 1600.–1629. gadā u.c. – ar Zviedrijas un citu zemju avotu sniegtajām ziņām, kas neapšaubāmi jāvērtē atzinīgi. E. Dunsdorfs pat cenšas ieviest aprītē jaunu poļu-zviedru kara nosaukumu (“Latvijas karš”), kas gan nav iesakņojies mūsdienu zinātnes terminoloģijā. Tāpat E. Dunsdorfs sniedzis augstu novērtējumu Kurzemes hercogistes galvenajām politiskās un saimnieciskās dzīves attīstības tendencēm, papildinot to ar trāpīgiem piemēriem no dažiem līdz šim nezināmiem avotiem un literatūras, arī par situāciju Latgalē līdz pievienošanai Krievijai 1772. gadā.²⁰

Ļoti nozīmīgu darbu, faktiski pirmo reizi latviešu historiogrāfijā nedaudz raksturojot arī kultūras situāciju poļu muižnieku īpašumos 18. gadsimtā, ir veicis Andrejs Johansons savā grāmatā par kultūru Latvijas teritorijā šajā laika posmā (gan jāatzīst, ka, runājot par Latgales situāciju, autors, kā jau tas latviešu vēsturniekiem un kultūras vēsturniekiem tradicionāli pierasts, galveno uzmanību pievērš Vidzemei, Kurzemei un Zemgalei).²¹ Savukārt Arnolds Spekke 50. gados sagatavoja un publicēja Latvijas vēstures izdevumu angļu valodā, kurā zināmu vērību velta arī Žečpospolitas varas posmam. Šajā darbā viņš turpināja diskusiju ar vācbaltiešu vēsturniekiem Sigismunda Augusta privilēģijas autentiskuma jautājumā.²² Par Kurzemes hercoga Jēkaba laikmetu doktora darbu ASV aizstāvēja Aleksandrs Berķis, plaši izmantojot arī Rietumu avotus un literatūru par aplūkojamo tēmu,²³ par hercogistes kolonijām rakstīja arī latviešu izcelsmes amerikāņu vēsturnieks Edgars Andersons,²⁴ par Rīgas aizstāvēšanu 1621. gadā pret zviedru karaspēku, balstoties uz Zviedrijas avotiem, – Lidija Švābe,²⁵ par latviešu izcelsmes karavīriem un latviešu zemnieku piedalīšanos karadarbībā 16.–17. gadsimta karos – Edgars Dunsdorfs savā monogrāfijā par latviešu karavīriem vēstures gaitā.²⁶

Samērā daudz darba paveikuši latviešu trimdas latgaliešu daļas pārstāvji, laikā no 1965. līdz 1981. gadam laižot klajā akadēmiskā izdevuma “Acta Latgalica” (izdevējs – Latgales Pētījumu institūts) septiņus sējumus, kuros publicēti arī vēsturiski materiāli par aplūkojamo laika posmu (piemēram, avoti par lauku platību, inventarizāciju, nodokļiem Rēzeknes stārstijā 5. sējumā, mācītāja

Staņislava Škutāna raksts par Sigismunda Augusta privilēģiju, kurā viņš kopumā atbalsta minēto A. Spekkes nostāju šajā jautājumā, apšaubot privilēģijas patiesumu jeb leģitimitāti u.c.).²⁷ Turklāt Latgales latviešu izcelsmes vēsturnieks Tadeušs Puisāns sarakstīja darbu par Ludzas pilsētu, apskatot tajā arī laika posmu no 16. gadsimta,²⁸ sabiedriskais darbinieks Miķelis Bukšs – par Latgales attīstības ceļu no 8. līdz 20. gadsimtam, zināmu uzmanību pievēršot arī Poļu Inflan-tijai,²⁹ Kārlis Stalšāns – par latviešu un lietuviešu apdzīvoto zemju austrumu apgabaliem vēsturē,³⁰ jau pieminētais S. Škutāns – par katoļu misionāru darbību Latgalē, 1599. gada revīzijas datiem un novada senāko laiku vēsturi kopumā (rakstīja trimdā, turklāt pētījumu apkopojošs darbs tika izdots jau neatkarīgajā Latvijā)³¹ utt. Tomēr jāpiezīmē, ka lielākajai daļai minēto darbu piemīt vērtība vispirms no Latgales latviešu nacionālās un reģionālās pašapziņas viedokļa, turpretī no tīri zinātniskā viedokļa to vērtība ir mazāka vai vismaz ne tik nozīmīga sakarā ar jaunu avotu neizmantošanu un aprobežošanos vairāk ar personiskām pārdomām (līdzīgi jāvērtē, piemēram, politiskā darbinieka Franča Kempa vēl starpkaru periodā sarakstītie darbi³²).

PADOMJU LATVIJA

Padomju varas laikā savdabīgā veidā vēstures izpētē tika pārņemta viena no pirmskara Latvijas tradīcijām, resp., par “poļu laikiem” un Latgali mācību grāmatās tika rakstīts salīdzinoši mazāk nekā par citām Latvijas daļām, turklāt to pašu var attiecināt arī uz proporci-jām zinātnisko pētījumu kopumā. 1953. gadā izdotajā “Latvijas PSR vēsturē” nodaļa, kura veltīta aplūkojamajai tēmai, nosaukta “Latvija – Polijas un Zviedrijas kolonija 17. gadsimtā”, un tajā ar noklusējumu vai pat atklātu melu palīdzību mēģināts pierādīt, ka vienīgā pozitīvi vērtējamā vara visai Latvijas teritorijai un latviešu zemniekiem šajā laikā bijusi meklējama Maskavas cara pārvaldītajās zemēs. Par to pašu tiek runāts arī iepriekšējās un tālākajās nodaļās, nonākot pat pie apgalvojuma, ka zemnieki paši pulcējušies ap ienākošo Mas-kavijas karaspēku kā ap glābēju un aizstāvi! Tas viss situācijā, kad avoti viennozīmīgi vēsta par tādu vardarbības līmeni pret Latgales iedzīvotājiem neatkarīgi no viņu tautības un izcelsmes, kādu zeme nekad iepriekš nebija pieredzējusi. Turklāt minētajā darbā, tāpat kā padomju historiogrāfijā kopumā, tiek mēģināts visu skatīt caur “šķiru cīņas” prizmu, runājot arī par norisēm 16. gadsimtā, t.sk. Kalendā-

ra nemieriem, vienlaikus zināmā mērā aizmirstot par minēto principu, ja runa ir par Ivanu Bargo vai citiem krievu valdniekiem un karavadoņiem.³³ Ne ar ko no minētā darba neatšķiras jau padomju laikmeta nogalē izdotā “Latvijas PSR vēsture”, kurā pat vēl lielākā mērā virspusēji, kā arī vēl izteiktāk uzsverot Maskavas vēsturiskās lomas un misijas nozīmi, tiek runāts par Latviju kā “Polijas koloniju”, par “nepieciešamību apmierināt savu feodāļu apetīti” kā vienīgo 1582. un 1590. gada muižu revīzijas cēloni utt.,³⁴ kas no zinātniskā redzesviedokļa ir nepieļaujama vienkāršošana vai padomju historiogrāfijas realizēta primitivizēšana. Zināmā mērā līdzīgas marksistiskās vēstures izpratnes un Padomju Savienībā realizētā tās paveida prasības vēsturniekiem Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā bija jāievēro arī turpmāk, tomēr daudzos gadījumos izdevās sasniegt atzīstamus zinātniskus rezultātus, pirmkārt ievietojot pētījumos jaunatklātus avotu materiālus.

Pie padomju laikmeta vēstures zinātnes pozitīviem sasniegumiem aplūkojamajā kontekstā jāpieskaita apjomā nelielie Jāņa Zuša vēl 1949. gadā izdotie darbi par Livonijas karu un poļu-zviedru karu,³⁵ to autors, kaut arī ieradies no Padomju Savienības, kā profesionāls vēsturnieks tomēr ievērojami atšķīrās (arī analīzes un spriešanas spēju ziņā) no saviem daudzajiem kolēģiem – speciālistiem partijas vēsturē (viņa darbos lielākā vai mazākā mērā, bet tomēr dominē tīri zinātniska, nevis politiski marksistiska pieeja vēstures procesiem, kaut arī viņš saprotamu iemeslu dēļ nav varējis izvairīties no krievu tautas vēsturiskās lomas, šķiriskuma u.c. jēdzienu pārspilēšanas un pārliecīgas izcelšanas). Darbu pie Latgales vēstures tematikas iespēju robežās turpināja Boļeslavs Brežgo,³⁶ tiesa, pēc dēla apcietināšanas un notiesāšanas par “aģitācijas” darbību vācu nacistiskās okupācijas laikā (bija filmu operators) viņš vairāku gadu garumā tika ierobežots savā zinātniskajā darbībā.

Ievērojams darbs par Rīgu viduslaikos un jaunajos laikos tapa Teodora Zeida redakcijā, un autori nodaļām par rakstā aplūkojamo laiku bija viņš pats, Vasilijš Dorošenko un Dzidra Liepiņa.³⁷ Tāpat par ļoti nozīmīgu jāatzīst Viļņa Pāvulāna uz avotiem balstītā grāmata par satiksmes ceļiem Latvijā (tajā samērā daudz runāts arī par kariem ar Žečpospolitās un tās garnizonu piedalīšanos 16.–17. gadsimtā).³⁸ Tāpat vairākus svarīgus rakstus par Rīgu un Rīgas patrimoniālo apgabalu poļu-zviedru karā uzrakstīja Dzidra Liepiņa,³⁹ par arheoloģiskajiem atradumiem Cēsu pilī, kuru Livonijas kara laikā uzspridzināja paši iemītnieki, nevēlēdamies padoties Ivana Barga

krievu-tatāru spēkiem, – Zigrīda Apala,⁴⁰ par Rīgas pilsētas tirdzniecību, Vidzemes un Latgales zemnieku stāvokli arī “poļu laikos” rakstīja Vasilis Dorošenko, plaši izmantojot Latvijas Valsts vēstures arhīva materiālus,⁴¹ par Kurzemes hercogistes jautājumu 18. gadsimtā, izmantojot arī Polijas Seno aktu arhīva avotus, – Heinrihs Strods (monogrāfija tapusi padomju perioda beigu posmā, izdota jau neatkarīgajā Latvijā),⁴² būtisku informāciju par kultūras mantojumu Latgalē vēsturiskā kontekstā savā grāmatā ietvēris Leons Taivāns⁴³ utt.

Noteikti jāatzīmē arī arhivista Georga Jenša veikums, viņš savā grāmatā par Latvijas arhīviem īsumā apkopojis arī pieejamo informāciju par Pārdaugavas hercogistes, Kurzemes hercogistes, kā arī Latgales jeb Poļu Infantijas arhīvu saturu un atrašanās vietu (Latvijas Valsts vēstures arhīvs, Polijas, Krievijas, Baltkrievijas, Lietuvas arhīvi). Šajā darbā autors sniedz arī īsu visu šo teritoriju administrācijas un tiesu iekārtas raksturojumu, kas nepieciešams arhīvu vietas un nozīmes izpratnei kopumā.⁴⁴

MŪSDIENU PĒTĪJUMI JEB HISTORIOGRĀFIJA PĒC NEATKARĪBAS ATJAUNOŠANAS

Jaunajā zinātnes situācijā kā zināms atskaites punkts varēja kalpot Ilgvara Misāna vadībā izveidotā Latvijas vēstures hronoloģija, kuras autori 90. gadu sākumā balstījās arī uz līdz tam neizmanto tiem avotiem un literatūru, t.sk. poļu.⁴⁵ Neapšaubāmi par vienu no ievērojamākajiem sasniegumiem aplūkojamā posma izpētē jāatzīst Krievijas Seno aktu arhīva avotu izdošana divos sējumos par Daugavpils pilsētas vēsturi 1656.–1666. gadā – krievu-poļu-zviedru kauju laikā, kad pilsēta bija krievu rokās. Minēto darbu sagatavoja divi Daugavpils Universitātes profesori – vēsturnieks Aleksandrs Ivanovs un filologs Anatolijs Kuzņecovs.⁴⁶

Tāpat ļoti augsts zinātnisks līmenis ir mākslas vēsturnieces Rūtas Kaminskas darbiem par kultūras un mākslas pieminekļiem (sienu gleznojumiem katoļu baznīcās un muižās) Latgalē “poļu laikos” vai pēc tiem, taču tapušiem izteiktā poļu kultūras iespaidā.⁴⁷ Par Pārdaugavas hercogistes un Latgales rekatolizāciju ir rakstījis Heinrihs Strods grāmatā “Latvijas katoļu baznīcas vēsture”,⁴⁸ par Latgales kultūru arī “poļu laikos” (kultūras stāvokli, izglītības un kultūras centru darbību dažās poļu īpašniekiem piederošās muižās, reliģisko ordeņu darbību kultūras jomā u.c.) – Pēteris Zeile savos darbos

par Latgales kultūru (galvenokārt balstoties uz latviešu zinātnisko un citu literatūru).⁴⁹ Poļu kultūras iespaids jautājumi Latvijā skatīti arī divos rakstu krājumos, kuri izdoti divās valodās. Pirmo izdeva Polijas vēstniecība Latvijā (tajā, piemēram, Ojāra Spārīša raksts par poļu kultūras pieminekļiem Latvijas Akadēmiskajā bibliotēkā u.c.),⁵⁰ otro – Latvijas poļu savienība (arī Irēnas Bākules raksts par poļu kultūras iespaidu uz pilsētu būvniecību un arhitektūru 16. gadsimta vidū un 17. gadsimtā, Ojāra Spārīša – par dominikāņu pedagogijas elementiem emblemātisko gleznojumu ciklā Pasienes baznīcā, Rūtas Kaminskas – par baznīcu dibinātāju un cēlēju portretiem Latgalē 18. gadsimtā un 19. gadsimta pirmajā pusē utt.).⁵¹ Par dažādiem “poļu laiku” aspektiem, izmantojot arī latviešu historiogrāfijā nezināmus avotus un literatūru, rakstījis Jānis Stradiņš (zinātnes stāvoklis Latgalē 18. gadsimtā uz muižnieka M. Borha un Varakļānu muižas piemēra),⁵² Tadeušs Puisāns (balstoties uz misionāra Strībinga 1606. gada ziņojumu no Rīgas jezuītu kolēģijas annālēm, aplūkojot Latgales zemnieku ikdienas dzīvi 17. gadsimtā),⁵³ Andris Zeļenkovs (dāņu prinča Magnusa darbība Livonijas kara laikā līdz 1583. gadam),⁵⁴ Arturs Boruks (zemes lustrācija un zemes reforma Latgalē 16.–18. gadsimtā),⁵⁵ Ēriks Jēkabsons (Rīgas pilsētas un Žečpospolitās attiecības 1561.–1600. gadā caur Daugavgrīvas cietokšņa prizmu, Rīgas pilsēta un Daugavgrīvas cietoksnis poļu-zviedru kara laikā 1600.–1621. gadā, izmantojot arī poļu literatūru un t.s. Rīgas maģistrāta ārējo arhīvu Latvijas Valsts vēstures arhīvā),⁵⁶ Māra Caune (Rīgas pilsētas neatkarības un Žečpospolitās varas laikā),⁵⁷ Margarita Barzdeviča (Rīgas pilsētas kartogrāfiskais materiāls no poļu, zviedru un Latvijas arhīvu avotiem līdz 1621. gadam),⁵⁸ Ēvalds Mugarēvičs (par Rēzeknes stāstījuma vēsturi arī aplūkojamajā laika posmā un Ludzas vēsturi rakstītajos avotos),⁵⁹ Kārlis Počs (par muižnieku Hilzenu un Manteifeļu dzimtām Latgalē).⁶⁰

Salīdzinoši liela uzmanība pievērsta Kurzemes hercogistes vēsturei, turklāt tās historiogrāfijas stāvokli īsi pirms nāves raksturoja ievērojamais latviešu vēsturnieks Teodors Zeids⁶¹ (viņš ir arī autors 90. gadu sākumā izdotajam darbam par Latvijas vēstures senākajiem avotiem, kurā nozīmīgu vietu ieņem Livonijas kara, Pārdaugavas hercogistes, Kurzemes hercogistes un Latgales jeb Poļu Inflantijas vēstures avoti⁶²). Pateicoties Mārītei Jakovļevai no Latvijas vēstures institūta, pēdējās desmitgadēs ir apgaismotas daudzas līdz šim neskaidras vai nepietiekami izpētītas hercogistes vēstures lappuses – par rūpniecību, ārējām attiecībām, karadarbību hercogistes

teritorijā, cīņu par varu laikā, kad hercogiste bija cieši saistīta ar Žečpospolitu utt.⁶³ M. Jakovļeva ir arī autore avota publikācijai par karaļa Stefana Batorija viesošanas Rīgā (Gotharda Vīkena hronikas fragmenta zinātniska apstrāde un komentāri),⁶⁴ uz avotiem (t.sk. arhīvu) balstītam aprakstam par Latvijas teritorijas robežām un administratīvo iedalījumu 16. gadsimta otrajā pusē – 17. gadsimtā, kā arī (kopā ar Austru Mieriņu) tādām pašām darbam par Latvijas teritoriju 18. gadsimtā,⁶⁵ tāpat – augstvērtīgam pētījumam par zviedru karaspēka realizētajiem Rīgas pilsētas aplenkumiem un tā militārajiem plāniem pret pilsētu 17. gadsimta sākumā,⁶⁶ rakstam par Jelgavas pili un tās militārajām funkcijām poļu-zviedru kara laikā 1600.–1661. gadā.⁶⁷

Kurzemes hercogistes vēstures tematikai bija veltītas trīs Ventspils Vēstures un mākslas muzeja organizētas konferences, kuru materiāli tika izdoti trijos šī muzeja rakstu sējumos.⁶⁸ Savukārt Latvijas Valsts vēstures arhīvs Rīgā veltījis hercogistes tematikai vienu no žurnāla “Latvijas Arhīvi” numuriem, kurā publicēts arī jaunās pētnieces Enijas Rubinas uz arhīva materiāliem balstītais nozīmīgais pētījums par Tadeuša Kostjuško sacelšanās atskaņām Latvijas teritorijā 18. gadsimta beigās,⁶⁹ Marītes Jakovļevas raksts par mēģinājumiem saglabāt hercogistes valstiskumu Ketleru dinastijas varas laikā,⁷⁰ Anitas Čerpinskas darbs par hercoga troņa mantošanas jautājumu 1711.–1718. gadā⁷¹ u.c. Minētā arhīva speciāliste Valda Kvaskova sagatavojusi, komentējusi un ar analītisku zinātnisku ievadu papildinājusi Kurzemes hercogienes Dorotejas vēstules, kuras izdotas sērijas “Vēstures avoti” 1. sējumā.⁷² Latviešu vēsturnieki pievēršas hercogistes tematikai arī publikācijās ārzemēs, piemēram, jau 90. gadu sākumā Teodors Zeids, Beata Krajevskā, Mārīte Jakovļeva, Margarita Barzdeviča un Tatjana Aļeksejeva ar saviem rakstiem piedalījās Ervīna Oberlendera un latviešu vēsturnieka Ilgvara Misāna sastādītajā, hercogistes vēsturei veltītajā rakstu krājumā, kas tika izdots Vācijā.⁷³

Tiesību vēsturnieki Valdis Blūzma un Jānis Lazdiņš sagatavojuši un izdevuši “poļu laiku” un Kurzemes hercogistes tiesību avotus ar komentāriem, kas jāatzīst par nozīmīgu sasniegumu ne vien tiesību vēsturē, bet arī vispār vēsturē, īpaši ievērojot līdz tam pastāvējušo būtisku dokumentu tulkojumu neesamību latviešu valodā (t.sk. Livonijas ordeņa un Rīgas arhibīskapa *Pacta subiectionis* 1561. gadā, Sigismunda Augusta privilēģija, Seima konstitūcijas, Vidzemes likumi utt.).⁷⁴

Vairāki vēsturnieki savos darbos skāruši nacionālo minoritāšu ģenēzi Latgalē Žečpospolitas varas laikā, no viņiem vispirms jāmin Heinrihs Strods (Latgales iedzīvotāju etniskais sastāvs, sākot ar 1772. gadu)⁷⁵ un Antoņina Zavarina (par krieviem saskaņā ar 1772. gada tautskaites datiem).⁷⁶ Savukārt Aivars Stranga analizē ebreju ienākšanu un darbību Kurzemē, Vidzemē un Latgalē (autors raksturo arī ebreju ieceļošanu Igaunijā un Lietuvā, kas ir būtiski, lai izprastu latviešu apdzīvoto zemju situāciju šajā kontekstā).⁷⁷ Par poļu minoritātes izcelšanos un attīstību Latgalē Žečpospolitas varas posmā vispārīgi rakstījis Ēriks Jēkabsons.⁷⁸

Par poļu muižniecības un intelīģences 19. gadsimta nogalē Rīgā sagatavoto un pāvestam Leonam XIII dāvināto albumu "Terra Mariana" (albums, kura teksta autors ir Gustavs Manteifelis, veltīts katolicisma vēsturei Latvijas teritorijā) vairākus rakstus ir publicējis Latgales pētniecības institūta direktors Henrihs Soms. Tomēr šī autora raksti vērtējami drīzāk kā 19. gadsimta kultūrvēsturiska pieminekļa apskati un analīze, jo albumam nepiemīt nozīmīgāka pašu procesu un norišu zinātniski izzinoša vērtība.⁷⁹

Rēzeknes Augstskolas pasniedzēja Inese Poča ir sagatavojusi un izdevusi apjomā nelielu darbu ("didaktisku līdzekli") par Latgali Žečpospolitas varā, kurā centusies apkopot un vispārināt līdz šim historiogrāfijā pateikto. Tomēr autorei paslidējušas garām pat daudzās jaunākās publikācijas latviešu valodā, tādējādi nelielajai brošūrai jāpieiet piesardzīgi.⁸⁰

Latviešu vēsturnieki publicē arī mazākus, ar "poļu laikiem" saistītus vēstures avotus. Ieva Ose publicējusi Krievijas Seno aktu arhīvā glabātās Lietuvas metrikas materiālus par Turaidas, Siguldas un Cēsu pils 1582. un 1590. gada revīziju (oriģinālajā – poļu valodā un tulkojumā latviski, ko veicis Jānis Tālivaldis Zemzaris un Ēriks Jēkabsons),⁸¹ savukārt Agris Dzenis – Latvijas Valsts vēstures arhīvā glabāto Vārkavas muižas 1748. gada inventāra sarakstu (tāpat oriģinālajā – poļu valodā, ar tulkojumu latviski).⁸²

Jāatzīmē arī zināms novadpētnieku un atsevišķu ceļvežu autoru ieguldījums. Ļoti pozitīvu piemēru sekmīgam novadpētnieka darbam demonstrējis un turpina to darīt Valentīns Edmunds Klešņiks, kurš raksta par sava dzimtā Ciblas pagasta un tā teritorijā esošās Eversmuižas (Žečpospolitas laikā – nocietinātas muižas) vēsturi bijušajā Ludzas apriņķī (arī par laiku līdz iekļaušanai Krievijas sastāvā), turklāt dara to, balstoties arī uz arhīvu materiāliem.⁸³

SECINĀJUMI

Atsevišķi Žečpospolitas valdīšanas laika posmi un aspekti Latvijas teritorijā ir sagaidījuši zinātnisku izpēti, sākot ar Latvijas neatkarības laiku 20. gadsimta 20. gados. Tai piemita trūkumi, taču darbs bija sekmīgi uzsākts, ļoti būtiski papildinot līdz tam vācbaltiešu un Latgales poļu historiogrāfijas veikumu. Īpaši sākotnējā posmā par “poļu laikiem” un Poļu Inflantiju tika runāts, lielā mērā balstoties vācbaltiešu historiogrāfijas kategorijās un tradīcijās, kas kopumā tomēr nav raksturīgi latviešu historiogrāfijai, resp., pretnostatot “poļu laikus” “labajiem zviedru laikiem” jeb apzīmējot tos par kaut ko sliktāku. Pēc autoritārā apvērsuma 1934. gadā latviešu historiogrāfija ieguva diezgan izteiktas objektivitātes trūkuma iezīmes attiecībā uz latviešu tautas vēstures jautājumiem, no vienas puses, turpinot runāt par “700 nebrīves gadiem”, vainojot par tiem gan vācbaltiešu muižniecību, gan valstis, kurām vēstures gaitā bija iespaids uz Latvijas teritorijā notiekošajiem procesiem, t.sk. Poliju (Lietuvu ne, kas arī ir zīmīgi, ievērojot minēto Žečpospolitas varas laika apzīmējumu), turpretī attiecībā uz Kurzemi zināmā mērā pārspīlējot tās patstāvības pakāpi, resp., samazinot Polijas iespaidu tajā. Ievērojamus panākumus tēmas apgaismošanā guva pirmkārt vēsturnieki, kuri savos darbos izmantoja jaunus Latvijas un ārvalstu arhīvu materiālus, – B. Brežgo, A. Spekke, A. Švābe u.c.

Latviešu trimdas Rietumos vadošie vēsturnieki (A. Spekke, A. Švābe, E. Dunsdorfs u.c.) galvenos vilcienos turpināja jau Latvijas Republikā aizsākto historiogrāfijas tradīciju, savu iespēju robežās papildinot to ar Rietumu pasaulē pieejamajiem avotu materiāliem. Pilnīgi pašsaprotami, ka trimdā radīto darbu lielākais trūkums bija Latvijas arhīvu, muzeju u.c. avotu neizmantošana, runājot konkrēti par Žečpospolitas varas laika pētniecību, – arī Polijas, Lietuvas un Baltkrievijas avotu trūkums.

Tāpat atsevišķi aspekti tika izpētīti Padomju Latvijā, turklāt tie bija saistīti ne vien ar šķiru cīņu u.c. ideoloģiskiem uzstādījumiem, bet arī nopietniem tēmas jautājumiem. Jāatzīmē V. Dorošenko, V. Pāvulāna, Dz. Liepiņas un daži citi Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Vēstures institūtā un Latvijas Valsts universitātē tapuši darbi, kuru autoriem, ieviešot aprītē neizmantotus avotu materiālus, izdevies būtiski papildināt Žečpospolitas varas laika historiogrāfiju Latvijas saimnieciskajā (pirmkārt agrārā), politiskajā un militārajā vēsturē.

Mūsdienās par aplūkojamā perioda galvenajiem pētniecības centriem ir uzskatāms Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts un Vēstures un filozofijas fakultāte, kā arī Daugavpils Universitāte. Jākonstatē, ka notiek zināms darbs pie aplūkojamās tēmas, tomēr nav praktiski neviena vēsturnieka, kura pamattēma vismaz daļēji būtu Žečpospolitas valdīšanas laiks Latvijā (neskaitot Kurzemes hercogisti, kur situācija, kā jau minēts, bija īpatnēja un kuras vēsture mūsdienās, lielā mērā pateicoties M. Jakovļevai u.c., apgaismota krietni labāk), par kādiem iepriekšējos laika posmos varam uzskatīt Boļeslavu Brežgo, Vasiliju Dorošenko, zināmā mērā arī Dzidru Liepiņu, Vilni Pāvulānu u.c. (viena no retajiem izņēmumiem šajā ziņā ir mākslas vēsturniece Rūta Kaminska).

Kā zināms pozitīvs apstāklis, kurš ir arī spilgts apliecinājums pētniecības perspektīvām, jāmin Latvijas zinātniskajos izdevumos samērā regulāri publicētie poļu vēsturnieku raksti par aplūkojamo tēmu un laika posmu – latviski ir pieejami Mariana Biskupa, Henrika Viznera, Boguslava Dibaša, Miroslava Nageļska, Konrada Bobja-
tiņška, Mariuša Balcereka darbi (lielākā daļa – Rūtas Kaminskas un Ērika Jēkabsona tulkojumā).⁸⁴ Īpaši tāpēc, ka, piemēram, B. Dibašs savos darbos lielā mērā balstās uz viņa paša atklātajiem, unikālajiem Latvijas Valsts vēstures arhīva un Lietuvas Valsts vēstures arhīva materiāliem par tēmu. No līdzšinējiem latviešu, poļu, lietuviešu u.c. vēstures zinātnes pētījumiem viennozīmīgi izriet, ka aplūkojamais laika periods Latvijas vēsturē ieņem ļoti nozīmīgu vietu un tā pētniecība ir iespējama, izmantojot plašos Latvijā, Polijā, Lietuvā, Baltkrievijā un citur pieejamos, pētnieku vēl neapzinātos arhīvu materiālus. Katrā ziņā skaidri redzams, ka latviešu historiogrāfijā tam netiek veltīta pienācīga vērība, tāpat līdz šim nav sniegts pietiekami dziļš un vispusīgs, mūsdienīgs vērtējums periodam kopumā. To nosaka vairāki objektīvi un subjektīvi apstākļi, starp kuriem viens no galvenajiem ir pētniecībai nepieciešamo valodu zināšanu trūkums zinātnieku starpā. Neraugoties uz to, latviešu historiogrāfijā 20. gadsimtā un mūsdienās tēmas izpētē sperts ievērojams solis uz priekšu (pirmkārt tas attiecas uz Kurzemes hercogistes vēsturi, kura “ar poļu laikiem”, kā jau atzīmēts, ir saistīta, taču no pārējām Latvijas daļām atšķirīgā, ne tik tiešā formā), kas tomēr vēl neļauj apgalvot, ka historiogrāfija ir pilnībā atbrīvojusies no dažu pirmskara, trimdas un pat padomju laika konstatāciju iespaida (piemēram, vienkāršotais “slikto poļu laiku” pretnostatījums “labajiem zviedru laikiem” vai tikpat vienkāršotā poļu lielmužniecības darbības

“feodālā rakstura” un motīvu uzsvēršana, rakstīšana par Latgali kā “koloniju” u.tml.).

Tomēr latviešu historiogrāfijā tapušie un topošie darbi ļauj konstatēt, ka ir sperti noteikti soļi aplūkojamā laika posma apgaismošanā. Pirmām kārtām tas attiecas uz Kurzemes hercogisti, Latgales kultūras pieminekļiem, atsevišķiem poļu-zviedru kara jautājumiem, latviešu zemnieku stāvokli u.c. Tomēr šī Latvijas vēsturei ārkārtīgi nozīmīgā perioda dziļāka izpēte (gan atsevišķu jautājumu izgaismošana, gan jaunas, uz daudzpusējiem avotiem un literatūras balstītas analītiskas sintēzes radišana) arvien ir viens no būtiskākajiem nākotnes uzdevumiem, kuru neapšaubāmi pilnveidos un atvieglos arī sadarbība ar poļu, lietuviešu un baltkrievu vēsturniekiem.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ Rakstā netiek lietots atsevišķās publikācijās latviešu valodā sastopamais Lietuvas lielkunigaitijas nosaukums, jo minētajā valstiskajā veidojumā dominēja slāviskums gan iedzīvotāju skaita un izvietojuma, gan tradīciju, gan arī oficiālas valodas sfērā.
- ² Vairāk par Latgales historiogrāfiju sk.: Aleksandrs Ivanovs, Josifs Šteimans (1999). *Latgales vēstures historiogrāfija (1946–1999)*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība; Aleksandrs Ivanovs, Pēteris Kivrāns, Inese Poča, Kārlis Počs (2003). *Apcerējumi par Latgales vēstures historiogrāfiju līdz 1945. gadam*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība.
- ³ Sk., piemēram: Kristaps Upelnieks (1930). *Kurzemes kuģniecība un kolonijas XVII g. simtenī*. Liepāja: J. Rove. Šis pats autors rakstījis arī par zemkopību un uzvārdu došanu latviešiem, kas uzskatāmi par nozīmīgiem darbiem.
- ⁴ Minētā iemesla dēļ arī salīdzinoši apjomīgā Kurzemes hercogistes historiogrāfija jāuzskata par atsevišķa raksta tēmu, šajā rakstā minēti tikai galvenie darbi no tās.
- ⁵ Arnolds Spekke (1927). *Alt-Riga im Lichte eines humanistischen Lobgedichts vom Jahre 1595 (Bas. Plinius, Encomium Rigae)*. Rīga: W. F. Häcker; Arnolds Spekke (1932). *Ķēniņa Stefana ienākšana Rīgā un cīņas par Doma baznīcu*. Rīga: Valters un Rapa; Arnolds Spekke (1935). *Latvieši un Livonija 16. gs*. Rīga: A. Gulbis.
- ⁶ Arveds Švābe (1937). Sigismunda Augusta Livonijas politika. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1, 67.–109. lpp.; 4, 483.–522. lpp.
- ⁷ Jānis Strauberģs (1937). *Rīgas vēsture*. Rīga: Grāmatu draugs.
- ⁸ Jānis Juškevičs (1931). *Hercoga Jēkaba laikmets Kurzemē*. Rīga: Valstspapīru spiestuve; Jānis Juškevičs (1935). *Kurzemes hercogi un viņu laikmets*. Rīga: Valters un Rapa.
- ⁹ Jānis Juškevičs (1938). Daugavgrīva no 13. līdz 20. gadsimtam. No: *Krasta artilērijas pulks. Daugavgrīva*. Rīga: Krasta artilērijas pulks, 53.–168. lpp.
- ¹⁰ Jānis Juškevičs (1936). *Vecā Rīga*. Rīga: Valters un Rapa; Jānis Juškevičs (1927). Koknese. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 7/8, 39.–43. lpp.

- ¹¹ Nikolajs Ķaune (1936). *Leišu un poļu laikmets Livonijā*. Rīga: Valters un Rapa.
- ¹² Juris Jenšs (1937). Rīgas pilsētas tirdzniecība ar Pliskavu XVI un XVII g. simtenī. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1, 14.–23. lpp.
- ¹³ Mārgers Stepermanis (1937). Kurzemes starptautiskais stāvoklis hercoga Jēkaba valdīšanas laikā. No: Francis Balodis (red.) (1937). *Vēstures atziņas un tēlojumi: vēstures skolotājiem 1936. gadā lasīto lekciju sakopojums*. Rīga: Izglītības ministrija; u.c.
- ¹⁴ M. Puriņš (1939). Kurzemes militārā palīdzība Francijai 17. gs. *Militārais Apskats*, 1939, 4–5. Saīsinātu raksta versiju sk.: *Militārais Apskats*, 1995, 1, 72.–78. lpp.
- ¹⁵ Boļeslavs Brežgo (1938). *Daugavpils pilsētas teritorija XVI–XVIII gs. Daugavpils*; (1939). *Rēzeknes un Ludzas pilsētu teritorijas XVI–XVIII gs. Daugavpils*; (1932). *Przywilej miasta Dyneburga z roku 1582*. Dyneburg: Wydawnictwo “Naszego Głosu” (atkārtots izdevums ar tulkojumu latviešu un krievu valodā: Daugavpils: Latgales Pētniecības institūta izdevniecība, 2009); (1931). Ludza. Pils un pilsātas vēsture. *Latgolas Škola*, 7, 13.–19. lpp.; 8, 6.–12. lpp.; (1938). *Materiały krajoznawczo-historyczne*. Daugavpils: Harfa (viens no līdzautoriem); (1943). *Latgolas inventāri un generalmēreīšonas zem’u aproksti, 1695.–1784*. Daugavpils: Vl. Lōča izdevniecība; (1943). *Latgolas pagōtne*. Daugavpils: Vl. Lōcis; (1944). *Latgolas vēstures materiāli*. Daugavpils: Vl. Lōča izdevniecība; u.c.
- ¹⁶ Boriss Vipers (1937). *Latvijas māksla baroka laikmetā*. Rīga: Valters un Rapa.
- ¹⁷ Baltasars Rusovs (1926). *Livonijas hronika*. Tulkojis Eduards Veispals. Rīga: Valters un Rapa.
- ¹⁸ Jozefs Kleijntjenss (1940). *Latvijas vēstures avoti jezuītu ordeņa arhīvos. Fontes historiae Latviae societatis Jesu*. Rīga: Latvijas vēstures institūts. (Latvijas vēstures avoti. 3. sērija).
- ¹⁹ A. Oborska ziņojums J. Radzivilam par poļu vienības sadursmi ar vācu-latviešu spēkiem 1583. gadā (1940). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2, 277.–284. lpp.
- ²⁰ Edgars Dunsdorfs, Arnolds Spekke (1964). *Latvijas vēsture 1500–1600*. Stokholma: Daugava; Edgars Dunsdorfs (1962). *Latvijas vēsture 1600–1710*. Upsala: Daugava, 19.–68., 95.–99., 127.–138. lpp.; Edgars Dunsdorfs (1973). *Latvijas vēsture 1710–1800*. Sundbyberg.
- ²¹ Andrejs Johansons (1975). *Latvijas kultūras vēsture 1710–1800*. Stokholma: Daugava.
- ²² Arnolds Spekke (1957). *History of Latvia. An Outline*. Stockholm: Published by M. Goppers, pp. 181–220, 242–263.
- ²³ Aleksandrs Berķis (1960). *The Reign of Duke James in Courland 1638–1682*. Lincoln, Nebraska: Vaidava. Arī: Aleksandrs Berķis (2009). Kurzemes hercoga Jēkaba drošības politika no 1638. līdz 1658. gadam. *Militārais Apskats*, 3/4, 61.–77. lpp.
- ²⁴ Edgars Andersons (1970). *Senie kurzemnieki Amerikā un Tobago kolonizācija*. Stokholma: Daugava.
- ²⁵ Lidija Švābe (1978). “Rīga neatver vārtus”. *Akadēmiskā Dzīve*, 20, 18.–20. lpp.
- ²⁶ Edgars Dunsdorfs (1967). *Mūžīgais latviešu karavīrs*. Melburna: Ģenerāļa Kārļa Goppera fonds.

- ²⁷ *Acta Latgalica* (1965, 1968, 1970, 1972, 1974, 1976, 1981). I–VII sēj. B.v.: Latgaļu izdevniecība.
- ²⁸ Tadeušs Puisāns (1973). *Nogrimušās jaunavas mantojums – Ludza*. Mičigana: J. Šķirmanta apgāds.
- ²⁹ Miķelis Bukšs (1976). *Latgaļu atmūda, idejas un ceiņas*. B.v.: Latgaļu izdevniecība.
- ³⁰ Kārlis Stalšāns (1958). *Latviešu un lietuviešu austrumu apgabalu likteņi*. Čikāga: J. Šķirmanta apgāds.
- ³¹ Staņislavs Škutāns (1953). *Misionaru darbeiba Latgolā*. Minhene: V. Loča izd.; Staņislavs Škutāns (1973). *No Marijanu 300 gadu vēstures*. [Minhene]: Latgaļu izd.; Staņislavs Škutāns (1974). *Dokumenti par klaušu laikim Latgolā*. [Minhene]: Latgaļu izd.; Staņislavs Škutāns (1999). *Latgolas vēstures druskas*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība.
- ³² Piemēram: Kempis Francis (1991; pirmais izdevums – Rīga: P. Puduļa izdevniecība, 1938). *Latgales likteņi*. Rīga: Avots.
- ³³ Jānis Zutis (atb. red.) (1953). *Latvijas PSR vēsture*. I sēj. *No vissenākajiem laikiem līdz 1860. gadam*. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 124.–170., 204.–207. lpp.
- ³⁴ Aleksandrs Drīzulis (red.) (1986). *Latvijas PSR vēsture*. *No vissenākajiem laikiem līdz mūsu dienām*. 1. sēj. Rīga: Zinātne, 64.–80., 92.–100., 110.–116. lpp.
- ³⁵ Jānis Zutis (1949). *Vidzeme kā poļu un zviedru cīņas objekts*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība; Jānis Zutis (1949). *Livonijas karš*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība; u.c.
- ³⁶ Boļeslavs Brežgo (1951). Latgales XVIII gadsimta otrās puses un XIX gadsimta sākuma kartes. *Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, 2, 321.–331. lpp.; Boleslav Brezhgo (1956). *Očerki po istorii krest'ianskikh dvizhenii v Latgalii 1577–1907* Rīga: Izdatel'stvo AN LSSR; Boleslav Brezhgo (1957). Shliakhetskie naezdy i latgal'skie krest'iane. 1646–1785. *Izvestia Akademii nauk Latviiskoi SSR*, 5, s. 23–36.
- ³⁷ Teodors Zeids (red.) (1978). *Feodālā Rīga*. Rīga: Zinātne.
- ³⁸ Vilnis Pāvilāns (1971). *Satiksmes ceļi Latvijā XIII–XVII gadsimtā*. Rīga: Zinātne.
- ³⁹ Dzidra Liepiņa (1960). Rīgas patrimonālā apgabala zemnieku šķiru cīņa poļu-zviedru kara laikā (1600.–1629. g.). No: *Vēstures problēmas*. 3. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 37.–58. lpp.; Dzidra Liepiņa (1972). Cīņa par Rīgu poļu-zviedru kara laikā (1600–1629). *Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, 10, 37.–45. lpp.; Dzidra Liepiņa (1972). Avoti par Rīgas politisko vēsturi poļu un zviedru kara (1600.–1629.) laikā. No: Anatolijs Bīrons (red.) (1972). *Rīgas vēstures avotu un historiogrāfijas problēmas. Konferences tēzes*. Rīga: Zinātne, 35.–40. lpp.; u.c.
- ⁴⁰ Zigrīda Apala (1983). Daži uz Livonijas kara laiku attiecināmi atradumi Cēsu pilī. *Arheoloģija un etnogrāfija*, 14. laid., 14.–23. lpp.
- ⁴¹ Vasilijš Dorošenko (1960). Kara postījumu sekas Vidzemes un Latgales lauksaimniecībā XVI gs. otrajā pusē. No: *Vēstures problēmas*. 3. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 3.–36. lpp.; Vasilijš Dorošenko (1966). Lauksaimniecības preču eksports no Rīgas 1562.–1630. g. (statistiski dati). No: *Latvijas agrārā vēsture (XVI–XIX gs.)*. *Lauksaimniecība un tīrgus feodālisma laikā*. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Vēstures

- institūts, 3.–32. lpp.; Wasilij Doroszenko (1965). Więzi rynkowe folwar-ków inflanckich na przełomie XVI i XVII wieku. *Przegląd Historyczny*, 2, s. 260–282; Wasilij Doroszenko (1966). Eksport Rygi na Zachód w okresie przynależności do Rzeczypospolitej (1562–1620). *Zapiski Historyczne*, t. 31, zeszyt. 1, s. 7–44; Wasilii Doroszenko (1960). *Očerki agrarnoi istorii Latvii v XVI veke*. Rīga: Izdatel'stvo AN LSSR; Vasilii Doroszenko (1964). Rynoch-nie sviazi iezuitskikh fol'varkov pod Rigoj v konce XVI – nachale XVII v. V kn.: *Ezhegodnik po agrarnoi istorii Vostochnoi Evropi 1962 goda*. Minsk, s. 152–160; Vasilii Doroszenko (1957). Akty Litovskoi metriki kak istochniki po istorii Latvii. *Izvestia Akademii nauk Latviiskoi SSR*, 12, s. 61–71; Vasilii Doroszenko (1973). *Myza i rynek. Hoziaistva rizhskoi iezuitskoi kollegii na rubezhe XVI i XVII vv*. Rīga: Zinatne; Vasilii Doroszenko (1985). *Torgovlia i kupechestvo Rigi v XVII veke*. Rīga: Zinatne, s. 49–108; u.c.
- ⁴² Heinrihs Strods (1993). *Kurliandskii vopros v XVIII veke*. I–II. Rīga: Latviiskii Universitet.
- ⁴³ Leon Taivan (1988). *Po Latgalii*. Moskva: Iskusstvo.
- ⁴⁴ Georgii Ensch (1981). *Iz istorii arkhivnogo dela v Latvii*. Rīga: Avots, s. 37–41, 52–56.
- ⁴⁵ Ēriks Jēkabsons (1993). Latvijas vēsture gadskaitļos 1562–1629. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2, 178.–186. lpp.; Vilnis Pāvulāns (1993). Latvijas vēsture gadskaitļos 1628–1699. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 3, 164.–168. lpp.
- ⁴⁶ Aleksandrs Ivanovs, Anatolijs Kuzņecovs (2002). *Dinaburga Krievijas Valsts seno aktu arhīva dokumentos (1656–1666)*. I–II. Daugavpils: Saule.
- ⁴⁷ Rūta Kaminska (1994). *18. gadsimta glezniecība Latgalē*. Rīga: Zinātne; Rūta Kaminska (1996). *Polska sztuka sakralna na Łotwie*. Ryga: Ambasada Rzeczypospolitej Polskiej w Rydze; Rūta Kaminska (2006). *Sakrālās arhitektūras un mākslas mantojums Daugavpils rajonā*. Rīga: Neputns; Rūta Kaminska (1996). Piemiņas vārdi Stoļerovas baznīcai. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 4, 44.–59. lpp.; Rūta Kaminska (1998). 18.–19. gs. Latgales arhitektūras un mākslas mantojuma pētniecība. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, 1/2, 37.–41. lpp.; u.c.
- ⁴⁸ Heinrihs Strods (1996). *Latvijas Katoļu baznīcas vēsture 1075.–1995*. Rīga: [b.i.].
- ⁴⁹ Pēteris Zeile (2006). *Latgales kultūras vēsture. No akmens laikmeta līdz mūsdienām*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība, 158.–253. lpp.; Pēteris Zeile (sast.) (2001). *Ai, māte Latgale. Atskati Latgales vēsturē un kultūrvēsturē*. [Rīga]: Annele, 175.–264. lpp.
- ⁵⁰ Renāte Čaupale (sast.) (1994). *Poļu kultūra Latvijā. Kultura polska na Łotwie*. Rīga: Polijas Republikas vēstniecība Rīgā.
- ⁵¹ Renāte Čaupale (sast.) (2007). *Poļu kultūras zīmes Latvijā. Śladami polskiej kultury na Łotwie*. Rīga: Latvijas Poļu savienība.
- ⁵² Jānis Stradiņš (2009). *Zinātnes un augstskolu sākotne Latvijā*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 242.–243. lpp.
- ⁵³ Tadeušs Puisāns (2006). Ludza un tās cilvēki Romas skatījumā. No: Aleksandrs Ivanovs (red.). *Teiksmainā Ludzas senatne. Zinātniski pētnieciskās konferences materiāli. Ludza, 2003. gada 24. aprīlis*. Ludza: Ludzas novada muzejs, 37.–46. lpp.

- ⁵⁴ Andris Zeļenkovs (2000). Dānijas prinča Magnusa (1540–1583) darbība Livonijā. No: *Latvijas Kara muzeja gadagrāmata*. Rīga, 15.–30. lpp.
- ⁵⁵ Arturs Boruks (2004). Zemes lustrācija un valaku reforma Latgalē (16. gs. otrā puse – 18. gs.). No: *Acta Latgalica*. 13. sēj. Daugavpiļš; Rēzekne: Latgolas Pētniecības instituta izdevniecība, Latgolas Kultūras centra izdevniecība, 119.–131. lpp.
- ⁵⁶ Ēriks Jēkabsons (2012). Rīgas pilsētas un Žečpospoļitas valsts attiecības 1561. gadā – 17. gs. sākumā: Konflikti ar Daugavgrīvas cietoksni. *Latvijas Arhīvi*, 2, 27.–60. lpp.; Ēriks Jēkabsons (1997). Rīgas pilsēta un Daugavgrīvas cietoksnis poļu-zviedru kara laikā 1600.–1621. gadā. *Latvijas Arhīvi*, 1, 19.–25. lpp.; Tas pats poļu valodā: (1998). Miasto Ryga i twierdza Dźwi-noujście podczas wojny polsko-szwedzkiej 1600–1629. *Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska*, 12, Białystok, s. 19–36.
- ⁵⁷ Māra Caune (2001). *Rīgas pils*. Rīga: Zinātne, 45.–52. lpp. Šī pati autore rakstījusi arī par Rīgas pilsētu aplūkojamajā laikā: Māra Caune (2000). Rīgas rāte un Polijas, Zviedrijas un Krievijas virsvara (16. gadsimta otrā puse – 19. gadsimta pirmā puse). No: Ilona Celmiņa (sast.). *Rīgas pārvalde astoņos gadsimtos*. Rīga: SIA “Rīgas nami”, Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs, 89.–93. lpp.
- ⁵⁸ Margarita Barzdeviča (2001). Rīgas pilsētas attīstība 1621.–1710. gadā kartogrāfisko attēlu atspoguļojumā. No: Andris Caune (atb. red.). *Senā Rīga*. 3. *Pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 161.–187. lpp.; Margarita Barzdeviča (2003). Karšu un plānu izmantošanas sākums Rīgas pārvaldē. No: Andris Caune (atb. red.). *Senā Rīga*. 4. *Pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 299.–322. lpp.; Margarita Barzdeviča (2011). *Rīga zviedru laika kartēs un plānos 1621–1710*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 36.–50. lpp.
- ⁵⁹ Ēvalds Mugurēvičs (2011). Rēzeknes pils un novada vēsture 9.–17. gs. pēc rakstītiem avotiem un arheoloģisko izrakumu datiem. No: Ieva Ose (sast.). *Latvijas viduslaiku pils. VII. Pētījumi un avoti par Livonijas ordeņpīlim*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 246.–251. lpp.; Ēvalds Mugurēvičs (2006). Rakstiskie vēstures avoti par Ludzas senāko vēsturi. No: Aleksandrs Ivanovs (red.). *Teiksmainā Ludzas senatne. Zinātniski pētnieciskās konferences materiāli. Ludza, 2003. gada 24. aprīlis*. Ludza: Ludzas novada muzejs, 69.–78. lpp.
- ⁶⁰ Kārlis Počs (2007). Hilzenu dzimta Latgalē. No: *RA raksti. Vēsture un filozofija*. VII sēj., Rēzekne, 63.–76. lpp.; Kārlis Počs (2007). Man-teifeļu dzimta Latgalē un tās ievērojamākais pārstāvis. No: Turpat, 77.–89. lpp.
- ⁶¹ Teodors Zeids (1994). Kurzemes hercogiste historiogrāfijā. *Latvijas Vēs-tures Institūta Žurnāls*, 2, 16.–26. lpp.
- ⁶² Teodors Zeids (1992). *Senākie rakstītie Latvijas vēstures avoti līdz 1800. ga-dam*. Mācību līdzeklis vēstures specialitātes studentiem. Rīga: Zvaigzne, 84.–141., 207.–213. lpp.
- ⁶³ Mārīte Jakovļeva (1992). Kurzemes hercogu dzelzsmanufaktūras. *Latvi-jas Vēstures Institūta Žurnāls*, 4, 29.–48. lpp.; Mārīte Jakovļeva (1999). Modernizācija un manufaktūras Kurzemes hercogistē 17. gadsimtā. No: Ilgvars Misāns, Edvīns Oberlenders, Guido Straube (zin. red.). *Kurzeme*,

- Vidzeme, Latgale. Reģions un identitāte vēsturē: konferences materiāli.* Rīga: N.I.M.S., 66.–74. lpp.; Mārīte Jakovļeva (1998). Kurzemes hercogistes teritorija un robežas 16. gs. otrajā pusē un 17. gs. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2, 33.–58. lpp.; Mārīte Jakovļeva (2001). Attiecības starp Rīgas pilsētu un Kurzemes hercogisti zvejas jautājumos Babītes novadā (16. gs. otrā puse – 1636. g.). No: Andris Caune (atb. red.). *Senā Rīga. 3. Pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē.* Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 256.–266. lpp.; Mārīte Jakovļeva (2002). Ciņa par varu Kurzemes hercogistē pēc hercoga Frīdriha Kazimira nāves (1698. gada janvāris – 1699. gada aprīlis). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2, 65.–93. lpp.; Mārīte Jakovļeva (2003). Ciņa par varu Kurzemes hercogistē pēc hercoga Frīdriha Kazimira nāves (1699. gada janvāris – 1701. gada aprīlis). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1, 65.–96. lpp.; Mārīte Jakovļeva (2005, 2006). Ciņa par varu Kurzemes hercogistē pēc hercoga Frīdriha Kazimira nāves (1701.–1703. gads). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1, 48.–69. lpp.; 3, 44.–60. lpp.; Mārīte Jakovļeva (2005). Kurzemes hercoga Jēkaba attiecības ar Krieviju. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 3, 30.–55. lpp.; Mārīte Jakovļeva (2007). Karadarbība Kurzemes hercogistē un Lietuvas pierobežā Lielā Ziemeļu kara sākumā (1700. g. februāris – 1703. g. maijs). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2, 42.–72. lpp.; Mārīte Jakovļeva (2008). Karadarbība Kurzemes hercogistē un Lietuvas pierobežā (1703. g. vasara – 1705. g.). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2, 29.–46. lpp.; 3, 49.–70. lpp.; Mārīte Jakovļeva (2010). Eine einfache Annexion? Die Handels- und Grenzkonvention zwischen dem Herzogtum Kurland und Russland vom 10./21. Mai 1783. In: *Forschungen zur baltischen Geschichte.* Bd. 5. Tartu, S. 95–108; u.c.
- ⁶⁴ Mārīte Jakovļeva (1994). Vikena hronika par Polijas karaļa Stefana Batorija uzturēšanos Rīgā. *Latvijas Arhīvi*, 3, 42.–44. lpp.
- ⁶⁵ Mārīte Jakovļeva (1999). Robežas un administratīvais iedalījums Latvijas teritorijā 16. gs. otrajā pusē un 17. gs. No: Andris Caune (sast.). *Latvijas zemju robežas 1000 gadus.* Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 91.–131. lpp.; Mārīte Jakovļeva, Austra Mieriņa (1999). Robežas un administratīvais iedalījums Latvijas teritorijā 18. gs. No: Turpat, 131.–146. lpp.
- ⁶⁶ Mārīte Jakovļeva (2005). Rīgas aplenkumi poļu-zviedru kara laikā 17. gs. sākumā un zviedru aplenkuma plāna Rīgas ieņemšanai uzmetums (1620. gads). No: Andris Caune (atb. red.). *Senā Rīga. 5. Pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē.* Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 211.–220. lpp.
- ⁶⁷ Mārīte Jakovļeva (2011). Jelgava kā militārs nocietinājums poļu-zviedru kara laikā (1600–1661). No: Ieva Ose (sast.). *Latvijas viduslaiku pilis. VII. Pētījumi un avoti par Livonijas ordenpīlīm.* Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 323.–353. lpp.
- ⁶⁸ *Ventspils muzeja raksti*, 1., 5., 6. sēj. (2001, 2006, 2009). Tāpat šī izdevuma 3. sējumā daļa rakstu veltīta Kurzemes hercogistes vēsturei.
- ⁶⁹ Enija Rubina (2011). Kostjuško sacelšanās Kurzemes hercogistē. *Latvijas Arhīvi*, 3/4, 235.–265. lpp.
- ⁷⁰ Mārīte Jakovļeva (2011). Ciņa par Kurzemes un Zemgales hercogistes pastāvēšanu Ketleru dinastijas laikā (1561–1737). *Latvijas Arhīvi*, 3/4, 64.–88. lpp.

- ⁷¹ Anita Čerpinska (2011). Kurzemes un Zemgales hercoga troņa mantošanas jautājums 1711.–1718. gadā. *Latvijas Arhīvi*, 3/4, 210.–234. lpp.
- ⁷² Valda Kvaskova (red.) (1999). *Kurzemes hercogienes Dorotejas vēstules*. Rīga: Latvijas Valsts arhīvu ģenerāldirekcija, Latvijas Valsts vēstures arhīvs. (Vēstures avoti, I).
- ⁷³ Erwin Oberländer, Ilgvars Misāns (Hg.) (1993). *Das Herzogtum Kurland 1561–1795. Verfassung, Wirtschaft, Gessellschaft*. Bd. 2. Lüneburg: Verlag Nordostdeutsches Kulturwerk; sk. arī: Erwin Oberländer (Hg.) (2001). *Das Herzogtum Kurland 1561–1795. Verfassung, Wirtschaft, Gessellschaft*. Lüneburg: Verlag Nordostdeutsches Kulturwerk; u.c.
- ⁷⁴ Valdis Blūzma (red.) (2006). *Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri*. 2. sēj. *Poļu un zviedru laiku tiesību avoti (1561–1795)*. Rīga: Juridiskā koledža.
- ⁷⁵ Heinrihs Strods (1989). *Latgales iedzīvotāju etniskais sastāvs 1772. g. – 1959. g.* Rīga: P. Stučkas Latvijas Valsts universitāte.
- ⁷⁶ Antonina Zavarina (1993). Latgolys krīvu idzeivotāji pēc 1772. goda tautys skateišonys datim. No: *Acta Latgalica*. 8. sēj. Rēzekne: Latgolas Kulturas centra izdevnīceiba, 99.–104. lpp.
- ⁷⁷ Aivars Stranga (2008). *Ebreji Baltijā. No ienākšanas pirmsākumiem līdz holokaustam. 14. gadsimts – 1945. gads*. Rīga: LU žurnāla “Latvijas Vēsture” fonds, 292.–309. lpp.
- ⁷⁸ Ēriks Jekabsons (1995). *Poļi Latvijā*. Rīga: LZA Filozofijas un socioloģijas institūts, 9.–11. lpp.; Ēriks Jekabsons (1993). Stosunki polsko-łotewskie na przestrzeni dziejów. In: Edward Walewander (red.). *Polacy na Łotwie*. Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, s. 23–30.
- ⁷⁹ Sk.: Henrihs Soms (2003). Albums “Terra Mariana” (1888. g.) Latgales historiogrāfijas skatījumā. No: *Daugavpils Universitātes Humanitārās fakultātes XII zinātnisko lasījumu materiāli. Vēsture*. VI (II). Daugavpils: Saule, 45.–49. lpp.; Henrihs Soms (2003). Kurzeme albumā “Terra Mariana” (1888. g.). No: Arturs Medveckis (sast.). *Sabiedrība un kultūra*. V. Liepāja: Liepājas Pedagoģiskā akadēmija, 64.–73. lpp.; Henrihs Soms (2004). Daugavpils (Dinaburga) albumā “Terra Mariana” (1888. g.). No: *Daugavpils Universitātes Humanitārās fakultātes XIII zinātnisko lasījumu materiāli. Vēsture*. VII. Daugavpils: Saule, 183.–188. lpp.; Henrihs Soms (2004). Dāvana Romas pāvestam – albums “Terra Mariana” (1888): Daugavpils vēstures avots. *Humanitāro Zinātņu Vēstnesis*, 5. laid., 67.–73. lpp.
- ⁸⁰ Inese Poča (2009). *Latgale Žečpospoļitas varā 16. gs. puse – 18. gs. beigās*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, Humanitāro un juridisko zinātņu fakultāte.
- ⁸¹ Ieva Ose (sast.) (1999). *Latvijas viduslaiku pilis. II. Pētījumi par Rīgas arhibīskapijas pilīm*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 152.–172. lpp.; Ieva Ose (sast.) (2002). *Latvijas viduslaiku pilis. III. Pētījumi par ordeņpilīm Latvijā*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 469.–499. lpp.; Ieva Ose (sast.) (2011). *Latvijas viduslaiku pilis. VII. Pētījumi un avoti par Livonijas ordeņpilīm*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 427.–447. lpp.

- ⁸² Agris Dzenis (1999). Vōrkovas muižas 1748. goda inventarsaroksts. No: *Acta Latgalica*. 10. sēj. Daugavpils: Latgolas Pētniecības instituta izdevniecība, 54.–68. lpp.
- ⁸³ Valentīns Edmunds Klešņiks (1999). Ciblas novada vēsture. No: Arturs Trukšāns (sast.). *Ciblas novads*. 1. grām. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība, 7.–76. lpp.; Valentīns Edmunds Klešņiks (2002). Ciblas novada vēsture. *Latvijas Arhīvi*, 2, 30.–48. lpp.
- ⁸⁴ Mariāns Biskups (1995). Daži historiogrāfiski papildinājumi Polijas Inflantijas (Latgales) un Kurzemes vēsturei XVI–XVIII gadsimtā. No: Jaroslavs Sozaņskis (red.). *Latvija – Polija. Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli*. Rīga: Polijas Republikas vēstniecība Latvijā, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 14.–20. lpp.; Henriks Vizners (1995). Polija un Inflantija Sigismunda III un Vladislava IV laikā. No: Jaroslavs Sozaņskis (red.). *Latvija – Polija. Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli*. Rīga: Polijas Republikas vēstniecība Latvijā, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 7.–13. lpp.; Henriks Vizners (1991). Salaspils 1605. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1, 96.–116. lpp.; Boguslavs Dibass (1997). Daugavpils pils tiesas grāmatas Latvijas Valsts vēstures arhīvā Rīgā. *Latvijas Arhīvi*, 2, 117.–118. lpp.; Boguslavs Dibass (2000). Latgale Ziemeļu kara laikā Daugavpils pils tiesas grāmatās. *Latvijas Arhīvi*, 1, 51.–64. lpp. (tas pats 1999. g. publicēts arī: Ilgvars Misāns, Edvīns Oberlenders, Gvido Straube (zin. red.). *Kurzeme, Vidzeme, Latgale. Reģions un identitāte vēsturē: konferences materiāli*. Rīga: N.I.M.S., 66.–74. lpp.); Boguslavs Dibašs (2002). Inflantijas zemes 1676. gada galvasnaudas nodokļa reģistrs. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 3, 152.–178. lpp.; Konrads Bobjačiņskis (2005). Daugavpils un Poļu Inflantija (Latgale) Polijas-Lietuvas (Žečpospolitās) valsts kara laikā ar Maskaviju 1654.–1655. gadā. No: *Latvijas Kara muzeja gadagrāmata*. VI. Rīga, 82.–97. lpp.; Miroslavs Nageļskis (2006). Lielā Kroņa zemju hetmaņa Jana Zamojska Vidzemes karagājiens 1601.–1602. gadā. No: *Latvijas Kara muzeja gadagrāmata*. VII. Rīga, 212.–229. lpp.; Boguslavs Dibašs (2006). Piltenes muižniecības attieksme pret karu un Žečpospolitās valsti 1625. gadā: Dažas pārdomas par pilsoniskās sabiedrības vēsturi. No: *Ventspils muzeja raksti*. 5. sēj., 32.–41. lpp.; Boguslavs Dibašs (2009). Kurzeme un Kurzemes tematika Polijas-Lietuvas Seimos 16.–18. gs. No: *Ventspils muzeja raksti*. 6. sēj., 249.–262. lpp.; Mariušs Balcereks (2009). Hercogs Vilhelms [1574–1640] un Kurzeme Zviedrijas plānos 1616.–1617. gadā. No: *Ventspils muzeja raksti*. 6. sēj., 23.–30. lpp.; Mariušs Balcereks (2011). Poļu Vidzemes jeb Inflantijas izveides priekšvēsture. Cīņas par Daugavpili 1625.–1627. gadā. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2, 88.–101. lpp.; Konrads Bobjačiņskis (2011). Polijas-Lietuvas cīņa ar Maskavas valsti par Daugavpili 17. gadsimta 60. gados. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 4, 66.–77. lpp.

THE RULE OF THE POLISH-LITHUANIAN
COMMONWEALTH IN THE TERRITORY
OF THE PRESENT-DAY LATVIA (1561–1795):
THE STATE OF LATVIAN HISTORIOGRAPHY

Ēriks Jekabsons

Dr. hist., researcher at the Institute of the History of Latvia, University of Latvia. Scientific interests: military political history of Latvia and Central and Eastern Europe from the end of the 19th century to 1945.
E-mail: eriksj@lu.lv

The paper examines how the rule of the Polish-Lithuanian Commonwealth (*Rzecz Pospolita*) has been treated in Latvian historiography between the two world wars, among exiles or political emigrants in the West after World War II, under the Soviet regime in Latvia and after the restoration of Latvia's independence. The main focus is on the state of historiography, as far as it is practically possible mentioning the major authors, the topics that they cover and their works on the above-mentioned subject. The author of the present paper also analyzes the historians' choice of topics and reaches the conclusion that the published works as well as those that are still in the process of being written demonstrate that certain steps have been taken in shedding light on the respective period of time. First and foremost it refers to topics such as the Duchy of Courland, the cultural monuments in Latgale region, specific themes pertaining to the Polish-Swedish war etc. Yet further work to research in more depth this period which is extremely important for the history of Latvia remains one of the most important future tasks (both to shed more light on particular themes and to create a new analytical synthesis) that no doubt will be made easier and more streamlined by cooperation with Polish, Lithuanian and Belarusian historians.

Key words: Polish-Lithuanian Commonwealth, modern history of Latvia, collapse of Livonia, Duchy of Courland, Duchy of Livonia (*Ducatus Livoniae Ultradunensis*), City of Riga, Polish Inflanty, Catholicism, Latvian historiography of different periods.

Summary

The respective period begins with 1561, the year when the small Livonian states, weakened after the collapse of the Teutonic Order and looking for protection against the serious territorial encroachments by Tsar of Muscovy Ivan the Terrible surrendered to the protection of King Sigismund August, and ends with 1772, when Latgale region, then called Polish Inflanty, was incorporated into the territory of Russia as a result of the first division of the Polish-Lithuanian Commonwealth (*Rzecz Pospolita*); sometimes the year 1795 when the Duchy of Courland, the former fief of the King of Poland, became part of Russia, is considered as the end-date of the respective period. Latvian historiography does

not fully apply the respective term to the Duchy because Polish influence was indeed considerably weaker there or even largely formal in comparison with the other parts of the present-day Latvia: the Duchy enjoyed broad autonomy that for a certain period in the 17th century even allowed to rule over colonies in Africa. For this particular reason in the 1930s during the authoritarian rule in Latvia attempts were made to trace the origins of Latvian statehood in the Duchy of Courland that from the perspective of modern scholarship were not justified. Today the so-called Polish times, i.e. the period of rule of the Polish-Lithuanian Commonwealth may be ascribed to the Duchy of Courland only with certain and well-grounded reservations. Thus the period of the Polish-Lithuanian rule applies to Riga (from the moment the city surrendered to King Stephan Báthory in 1581) and Vidzeme region (the Duchy of Livonia) until 1629 when this province together with the City of Riga, which had fallen already in 1621, was handed over to the Kingdom of Sweden. Likewise it applies to the so-called Polish Inflanty or Latgale region, which remained part of the Polish-Lithuanian Commonwealth until 1772; as a result it was there that the overall influence of the Polish culture and of Catholic faith took the deepest root.

Several steps to address some aspects of this theme were already made in the pre-war Republic of Latvia, and these efforts, although with certain peculiarities, continued also during the Soviet period when some aspects were treated in relative detail. Today the main centres of research into the respective period are the Institute of the History of Latvia and the Faculty of History and Philosophy of the University of Latvia. Some research into the relevant theme is indeed being carried out, yet in practice there is not a single historian at least partially specialising in the period of the rule of the Polish-Lithuanian Commonwealth in Latvia (except the Duchy of Courland, where the situation, as mentioned before, was different) as his or her main theme of research like historians of earlier generation such as Boļeslavs Brežgo, Vasiļijs Dorošenko and to a certain extent also Dzidra Liepiņa, Vilnis Pāvulāns and others did (one of the few present-day researchers that do focus on the respective period is the art historian Rūta Kaminska). However, as a certain positive aspect, which also clearly asserts the perspective of research, one should mention the papers by Polish historians on the respective theme and period that on a rather regular basis appear in scholarly publications in Latvia. The existing scholarly publications by Latvian, Polish, Lithuanian etc. historians clearly show that the respective period occupies a very important place in the history of Latvia and that the research into this period is possible – and, needless to say, necessary – taking into account the large amount of sources that are available in the archives of Latvia, Poland, Lithuania, Belarus and elsewhere and that historians have not used yet. In any case it is evident that Latvian historiography does not attribute adequate attention to the particular period; a sufficiently profound, comprehensive and up-to-date

evaluation of the period as a whole is also lacking. This situation is due to several objective and subjective circumstances, one of the main ones being historians' lack of language skills necessary for such research. However, the 20th century and latest Latvian historiography has made a large step forward in the research of the respective period and theme (first and foremost it refers to the history of the Duchy of Courland, which, as mentioned before, is related to "the Polish times" in a different and less direct way than the other parts of Latvia), but it does not allow drawing the conclusion yet that historiography has fully released itself from the impact of particular percepts of the pre-war and post-war period and the exile community (such as, for example, a simplified contrasting of "the bad Polish times" and "the good Swedish times" or equally simplified emphasis on the "feudal character" and motives of the behaviour of the large Polish landowners). Yet the works that have been written or are in the process of being written by Latvian historians allow drawing the conclusion that determined steps have been taken in shedding light on the particular period. It first and foremost refers to the Duchy of Courland, the cultural monuments in Latgale and some specific issues pertaining to the Polish-Swedish war etc. However, work on more profound research of this period which is extremely important for the history of Latvia (both to shed light on particular issues and to create a new analytical synthesis) remains among the most important future tasks that no doubt will be made easier and more streamlined by cooperation with Polish, Lithuanian and Belarusian historians.

Iesniegts 06.11.2012.